

nistra, & Filius sedeat ad dexteram; (1) sed ipsam dexteram intelligentiam potestatem quam accepit ille homo susceptus à Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. *Cy- rillus*. Vel quod sedeat ad dexteram Patris, su- pernam ejus gloriam probat: nam eorum est thronus aequalis, & majestas. Sessio vero in Deo significat regnum, & omnium potestatem. Sedet ergo à dextris Dei Patris, quia Verbum ex paterna substantia prodiens, factum caro, divinam non exiit dignitatem. *Theophylactus* (hoc loco.) Manifestat ergo quod adversarius Pa- tris non est, sed secum concordat; cum Pater repugnat adversarius eius: sequitur enim: *Do- nec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. 1.) Ergo & Deum Christum, & hominem esse credamus; cui à Patre subjiciuntur inimici, non per in- firmitatem potestatis suæ, sed per unitatem na- turæ, quia in altero alter operatur: nam & Filius subjicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. *Theophylactus* (hoc in loco.) Quærit ergo ipse, & mox dubitatione finit illos colligere quid sequatur: unde sub- dit: *David ergo Dominum illum vocat: & quo- modo filius ejus est? Chrysostomus*: David, quidem pater Christi, & servus; hoc quidem secundum carnem, illud secundum spiritum. *Cyillus*. Et nos ergo novis phariseis, qui nec verum Dei filium, neque Deum esse fatentur nam ex sacra Virgi- ne, sed dividunt unum Filium in duos, ta- lem (2) objicimus questionem: Quo pacto filius David dominus ejus est; & non humano do- minio, sed divino?

(E) *Chrysostomus*. Nihil autem est fortius quam ex Prophetis disputare: hoc enim est & ipsi rebus validius: nam Christo faciente mi- racula contradicebant multoties; cum vero al- legavit prophetiam, tacuerunt, quia non ha- bebant quid dicerent. Eis autem tacentibus, contra eos invehitur: unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit discipulis suis. Theophy- lactus* (super *Carvete à sermone phariseorum.*) Quia enim eos orbis doctores mittebat, meri- to monet non esse eis imitandam phariseorum ambitionem: unde sequitur: *Attendite à scri-*

bis, qui volunt ambulare in stolis. Beda (cap. 85.) Id est, cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccasse describitur. *Cyillus*. Passiones autem erant scribarum, amor gloriæ inanis, & luci. Ut igitur tam pessima crimina evitarent disci- puli, commonet eos, subdens: *Et amant sa- lutationes in foro. Theophylactus* (par. à fin. Com- ment.) Quod est (3) blandientium, & venan- tium opinionem famæ: vel agunt hoc causâ congregandæ pecuniæ: sequitur enim: *Et pri- mas cathedras in synagogis, & primos discubitus in convivio.* *Beda* (cap. 85. in Luc.) Non pri- mos sedere, vel discumbere verat eos quibus hoc officii ordine competit; sed eos qui hoc in- debite amant, docet esse cavendos; animum, non gradum redarguens; quamvis & hoc culpa non careat, si iidem in foro litibus velint in- teresse qui in synagoga magistri desiderant ap- pellari. Duplici autem ratione à vanæ gloriæ cupiditate abstemur, ne vel eorum si- mulatione ducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant. Non solum autem laudes ab hominibus, sed & pecunias quærunt: sequitur enim: *Qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem.* Justos enim, & magni meriti apud Deum se simulant, ab infirmis, & peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in judicio futuri, pecunias accipere non dubitant. *Chrysostomus*. (a) Ingratitantes etiam se vidua- rum bonis, pauperatatem aterunt, non quali- tercumque comedentes, sed devorantes, & ad pravitatem oratione utentes; quod graviore poena facit eos obnoxios: unde sequitur: *Hi accipient majorem damnationem. Theophyla- tus* (circ. fin. Com.) Quia non solum mala faciunt, sed orationes prætendunt, & virtutem faciunt pravitatis excusationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat misereri, dum ob sui præsentiam eas cogunt exponere. *Beda* (cap. 85.) Vel quia laudes ab hominibus, & pecunias, quærunt, majori damnatione plectun- tur.

CA- (1) *Al. omittitur sed ipsam dexteram.* (2) *Al. objicemus.* (3) *Al. à blandientibus ve- nantium.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP.

(a) **R**espiciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium divites. Vidit autem & quendam viduam pauperulam mittentem ara: minuta duos; & dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

(b) Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruetur. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quan- do hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videre ne seducami- ni. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum; & tempus appropin- quabit. Nolite ergo ire post illos.

(c) Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fa- mes, terroresque de celo, & signa magna erunt.

(d) Sed ante hæc omnia, injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & præfides propter nomen meum. Continger autem vobis in testimonium. Postite ergo in cordibus vestris non præmedi- tari quemadmodum respondeatis: ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Tradimini autem à paren- tibus, & fratribus, & cognatis, & amicis; & morte afficient ex vobis: & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum; & capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

(e) Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia ap- propinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judea sunt, fugiant in montes, & qui in medio ejus sunt, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

(f) Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ consulatione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes calorū movebuntur; & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna, & majes- tate.

(g) His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam ap- propinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas; ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quia prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc donec omnia fiant: Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

(h) Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque om- ni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante Filium hominis.

(i) Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manebat ad eum in templo audire eum.

(a) **G**lossa. (a) Postquam Dominus re- duxit elemosynam, unde dicitur: *Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in domus viduarum devorabant, commendat vi-*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Pro his quæ non occurrunt, sic tantum habet Glossa. Qui appetores primatus, & vanæ gloriæ cavendos esse monerat, etiam dona ferentes in domum Domini, certo exa- mine discernit, ut retribuatur singulis secundum intentionem cordis.

Quia sermone Græco (1) *phylatim* servare dicitur, & gaza lingua Persica divitiarum vocantur; gazophylacium locus appellari solet quo divitiarum servantur. Erat autem arca foramen habens desuper posita iuxta altare ad dexteram ingredientibus domum Domini, in quam mittebant sacerdotes, qui custodiebant hostias, omnem pecuniam quæ deferrebat ad templum Domini. Dominus autem, sicut operantes in domo sua dicitur, ita & dona ferentes respicit; & quem dignum viderit, laudat; quem reprobum, damnat: unde sequitur: *Vidit autem & quamdam viduam pauperulam mittentem ara minuta duo.* Cyrillus. (a) Duo obolos offerrebat, quos cum sudoribus ad diurnum victum acquirerat; vel quæ quotidie per aliena poscit suffragia, Deo donat, ostendens ei (2) suam pauperatam fructiferam. Vincit igitur alios, & iusta censura coronatur à Deo: unde sequitur: *Et ait illis: Vere dico vobis; quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit.* Beda (cap. 86.) Acceptabile enim est Deo quicquid bono animo obtulerimus, qui cor, & non substantiam pensat, nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur: unde sequitur: *Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod illi desit, omnem victum quem habuit misit.* Chrysostomus. (b) Non enim paucitatem oblatis, sed copiam affectus innotuit est Deus. (c) Non est elemosina ex pluribus pauca impendere; sed illud viduae, quæ totam sibi evacuat substantiam. Quod si nequis tantum offerre ficitur & vidua, offer saltem totum superfluum. Beda (cap. 86. in Luc.) Myslice autem divites qui in gazophylacium munera mittebant, significant Judæos de justitia legis elatos; vidua pauper Ecclesiæ simplicitatem; quæ pauperula vocatur, quia vel superbiæ spiritum, vel peccata tanquam mundi divitiarum abiecit; vidua vero, quia vir ejus pro ea mortem pertulit. Hæc in gazophylacium duo æra minuta mittit, quia in conspectu Dei, apud quem nostri operis oblationes conservantur, munera sua desert, sive dilectionem Dei, & proximi, sive fidei, & orationis: quæ cunctis superbiorum Judæorum operibus præstant: ex abundantia enim in munera Dei immittunt Judæi, qui de justitia sua præsumunt; Ecclesia autem omnem victum suum mittit, quia omne quod vivit, Dei esse muneris intelligit. Theophylactus (non remote à princ. Comm. in cap. 21.

(1) *Al. phylaze.* (2) *Al. sui.* (3) *Al. omittitur & ideo.* (4) *Al. illos.* (5) *Al. nomine.* (6) *Al. arbitrarur.*

— Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Hom. 1. in Epist. ad Hebr. (c) Hom. 28. (d) Vel Theophylactus in Catena Græc. PP. (e) Oratio 1. contra Arianos.

Luc.) Vel vidua potest intelligi quælibet anima, orata, quasi primo viro, pristina lege, & non digna copula Verbi Dei; quæ loco arthæ offert Deo fidem, & conscientiam bonam; (3) & ideo plus videtur offerre divitibus in sermone, & superfluentibus moralibus gentium virtutibus.

(b) *Eusebius.* (d) Quod spectanda forent quæ pertinebant ad templi structuram, manifestant historiae, & hucusque quædam conservantur reliquiae; quibus percipiuntur quæ dudum erant fabricarum vestigia. Sed Dominus mirantibus templi fabricas, promulgavit quod in eo lapis super lapidem non maneret: dicitur enim: *Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruetur.* Decebat enim locum illum, propter cultorum audeciam, omnimodam desolationem pati. Beda (cap. 86. in Luc.) Divina etiam dispensatio procuravit ut civitas ipsa, & templum subverteretur, ne quis forte adhuc parvulus in fide, videns (4) illa constare, dum sacrificiorum ritum attonitus stuperet, raperetur intuitu. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de futura templi destructione.) Verum igitur dictum est de templo manufacto, quod esset subvertendum: nihil enim est manufactum quod non aut vetustas conficiat, aut vis subruat, aut ignis exurat. Tamen est & aliud templum, scilicet synagoga, cujus structura vetus, Ecclesiæ surgente, dissolvitur. Est etiam templum in unoquoque, quod deficiente fide labitur, & maxime si quis falso Christi (5) nomen obtendat, quo interiori expugnet affectum. *Cyrillus.* Nequaquam autem discipuli adverterant vim ditorum; sed (6) arbitrabantur de consummatione sæculi dictum esse; & ideo quærebant quo tempore deberent accidere: unde sequitur: *Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient?* *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) *Matthæus* tertiam interrogationem addidit, ut & templi tempora destruendi, & signum adventus, & consummatio sæculi à discipulis quæreretur. Interrogatus autem Dominus quando templi futura esset destructio, & quod signum esset ejus adventus, de signis docet, de tempore non curat intimandum: sequitur enim: *Qui dixit: Videte ne seducamini.* *Athanasius.* (e) Cum enim sint nobis à Deo charismata, &

dogmata quæ sunt super hominem, tradita, scilicet celestis conversationis forma, virtus contra demones, & adoptio, & notitia Patris, & Verbi, & Spiritus Sancti donum; adversarius noster diabolus circum, quærens nobis surripere insita femina verbi; Dominus autem tanquam sua pretiosa dona in nobis sua documenta concludens, monet ne seducamur. Magnum autem quoddam donum tribuit nobis Dei Verbum, ut non solum ex apparentibus non decipiamur, sed etiam si qua latentia sint, didicemus per Spiritus gratiam. Cum enim sit odiosus diabolus inventor malitiæ, hoc quod ipse eff occultat, nomen vero cunctis capitum simulat callide: puta, si quis subjicere sibi volens filios alienos, parentibus absentibus (1) fingat eorum vultus, & filios desiderantes seducat. Ergo in unaquaque hæresum diabolus figuratus dicit: Ego sum Christus, & apud me veritas est; unde sequitur: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum; & tempus appropinquabit.* *Cyrillus.* Ante suam enim descensum de cælo, provenient aliqui, quibus acquiescere non oportet: voluit enim unigenitum Verbum Dei, cum venit ut mundum salvaret, latere, ut crucem sustineret pro nobis; sed secundus ejus adventus non erit clanculo, ut ante, sed terribilis, & manifestus: descendet enim in gloria Dei Patris, ministrantibus Angelis, ut mandatum in iustitia judicet: unde concludit: *Nolite ergo ire post illos.* *Titus.* Vel forsitan non dicit pseudochristos ante consummationem venientes, sed eos qui fuere tempore Apostolorum. Beda (cap. 87.) Multi enim imminente Hierosolymorum excidio principibus exitere qui se dicerent esse Christos, tempusque libertatis appropinquare. Multi etiam in Ecclesiâ hæresiarchæ diem Domini instare prædicaverunt; quos Apostolus ad Thessalonicenses damnat. Multi etiam in nomine Christi venerunt antichristi; quorum primus est Simon Magus, (2) cui dicebant: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.

(c) *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Perituri mundi præcurrentia mala denuntiat Dominus, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint præcisa: minus enim jacula feriunt quæ prævidentur: unde dicit: *Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri.* Bella ad hostes pertinent, seditiones ad cives. Ut ergo nos indicet exterius inierisque turbati, aliud nos fatetur ab hostibus: aliud à fratribus peti. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de futura S. Thom. Op. Tom. IX. que (1) *Al. fugat.* (2) *Legit. P. Nicolai qui dicebat.* (3) *Al. omittitur sequentia textus evangelicæ verba.* (4) *Al. sequitur enim.* Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 11. in Act.

destructione: templi.) Verborum autem celestium nulli magis quam nos testes sumus, quos mundi finis invenit. Quanta prælia, & quas opiniones accepimus prælorum? *Gregorius* in hom. (35. in Evang.) Sed his malis præventibus, quia non statim finis sequatur, adiungitur: *Oportet hæc primam fieri;* (3) *sed nondum statim finis.* Ultima enim tribulatio multis tribulationibus prævenitur: quia multa debent mala præcurrere, ut malum valeant sine fine nuntiare: unde sequitur: *Tunc dicebat illis: Surgat gens contra gentem, & regnum adversus regnum: quia necesse est ut alia ex cælo, alia ex terra, alia ab elementis, alia ab hominibus patiamur.* Hic ergo signatur perturbatio hominum: sequitur enim: *Et terræ motus magni erunt per loca: ecce respectus iræ desuper.* *Chrysostomus.* (a) Terræ motus enim quandoque iræ signum est, nam & quando crucifixus est Dominus, mota est terra; quandoque vero provisionis indicium; sicut orantibus Apostolis commotus est locus in quo erant congregati.

Sequitur, (4) *Et pestilentia.* *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Ecce inæqualitas corporum; & fames, ecce sterilitas terræ; & terræque hæc cælo, & signa magna erunt: peccata inæqualitatis aeris: quod ad eas tempestates referendum est, quæ nequaquam ordinem temporum servantes, quæ enim ordinate veniunt, signum non sunt. Omnia enim quæ ad usum vitæ accepimus, ad usum convertimus culpæ; sed cuncta quæ ad usum pravitaris infleximus, ad usum nobis vertuntur ultionis. *Ambrosius* (ut supra.) Occasum ergo sæculi præcedunt quædam agritudines mundi, scilicet fames, pestilentia, & persecutio. *Theophylactus.* Quidam autem hæc non solum in consummatione futura, sed & tempore captivitatis Hierosalem fuisse impleta voluerunt. Auctore namque pacis perempto, merito in eis seditiones, & bella locum haberent. Ex bellis autem pestis, & fames consequitur: hæc quidem ære cadaveribus infecto, illa in cunctis mandantibus agris. Sed & Josephus intolerabiles ærumnas evenisse recitat propter famem; & tempore Claudii Cæsaris fames invaluit, ut in Actibus legitur; & plurima terribilia contigerunt captivem Hierosalem indicantia, ut Josephus narrat. *Chrysostomus.* Dicit autem, quod non statim finis civitatis eveniet, nisi scilicet Hierosolyma capiatur, sed post præsentia multa. Beda (cap. 87. super Cum audieritis.) Admonetur etiam Apostoli, ne terreatur his præcurrentibus, ne Hierosolymam, Judæam, que (5) *Al. D. 4.*

que deserant. Potest autem regnum contra regnum, & pestilentia eorum quorum sermo serpit ut cancer, & fames audiendi verbi Dei, & commotio universæ terre, & à vera fide separatio, etiam in hæreticis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Sunt autem & alia bella, quæ vir sustinet Christianus, diversarum quoque prælia cupiditatum, studiorumque conflictus. Multo etiam graviore sunt domesticæ hostes quam extraneæ.

(d) *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Quia cuncta que prædicta sunt, non iniustitia ferientis sunt, sed de merito mundi patientis; facta pravorum hominum prænantiantur cum dicitur: *Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequantur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & præfides propter nomen meum;* ac si dicat: Prius corda hominum, post elementa turbabuntur, ut cum rerum ordo confunditur, ex qua tribulatione veniat demonstratur. Nam quamvis finis mundi ex ipso suo ordine pendat, (1) perveriores tamen quoque inveniunt, quia digne ruinis (2) illius opprimantur, innotescit. *Cyrillus*. (a) Vel hoc dicit, quia priusquam à Romanis Hierusalem caperetur, falsi persecutiones à Judæis discipuli incarcerationi sunt, & presentari principibus. Missus est Paulus Romam ad Cæsarem, assistitque Festo, & Agrippæ.

Sequitur: (3) *Continget autem vobis in testimonium. Græcus* (b) (4) *In martyrium, id est, in martyrii gloriam. Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) *Vel in testimonium, videlicet eorum: quia vos persequendo, mortes inferunt, aut videndo non imitantur: ut inde perversi sine excusatione, pereant unde electi exemplum capiunt, ut vivant.* Sed auditis tot terroribus, turbati poterant auditorum corda: unde ad eorum consolationem, subdit: *Nonne ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondistis, Theophylactus* Quia enim idiotæ erant, & imperiti, hoc eis Dominus dicit, ne conturbarentur redditori sapientibus rationem; & causam subdit: *Ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri;* quasi dicat: Statim à me fortietur facundiam, & sapientiam, ut

(1) *Al.* perveriores. (2) *Al.* illorum. (3) *Al.* sequitur enim. (4) *Legit Nicolai:* Græce in martyrium, & cetera. (3) *Al.* id est speculationum vita: item id est vita theoretatum: *Nicolai autem habet id est vi. theoretatum.* (6) *Al.* moribus, item mentibus.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Quod sub Græci nomine sequitur, est ejusdem *Cyrilli*. (c) Nec notatur à *Corderio* in Catena Græcorum PP. nec apud illum hæc appendix occurrit; est aliquid ad propinquorum persecutionem pertinens indicatur tum in Cant. hom. 2. tum in Eccl. hom. 8.

nec omnes adversarii vestri si in unum conveniant, resistere valeant vobis, nec in sapientia, (5) id est speculationum vi, nec in eloquentia, & sermonis lepore. Sæpe enim multi sapientiam quidem habent in mente; sed cum sint provocabiles ad turbationem, eorum confunduntur, cum tempus fuerit proponendi. Non autem tales fuerunt Apostoli; sed utriusque gratiosi fuerunt. *Gregorius* (hom. 35. in Evang.) Ac si Dominus suis dicat: *Nonne terreri vos ad certamen acceditis, ego prælor; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Alibi autem Christus in discipulis, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patris. Non discordant ista, sed congruunt: quod unus loquitur, tres loquuntur, quia vox est una Trinitatis. *Theophylactus*. His autem dicitis, & propulso impetitie timore, subdit & aliud quiddam necessarium, quod eorum animos poterat commovere, ne subito irruens eos turbaret: sequitur enim: *Tradimini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis; & morte afficient ex vobis. Gregorius* (in hom. 35. ut supra.) Plus in nobis ea tormenta sæviant quæ ab illis patimur de quorum (6) moribus præfumbamus: quia cum damno corporis mala nos cruciant amissa caritatis. *Gregorius* Nissenus.

(c) Consideremus autem statum qui tunc temporis erat. Omnibus suspectis, ad invicem dividebantur cognationes, invicem disgregate per cultus; & filius gentilis proditor fiebat parentum fidelium; & in filium qui crederat, pater in infidelitate obstinatus accusator fiebat. Omnis ætas erat exposita persequentibus fidem, nec mulieribus succurtebat naturalis & xus fragilitas. *Theophylactus* (super *Eritis odio omnibus*.) His autem dicitis, & de odio subiungit quod ab omnibus patientur: sequitur enim: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Sed quia dura sunt quæ prædicantur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: *Et capillus de capite vestro non peribit;* quasi dicat martyribus suis: Cur timeris ne pereat quod incensum doler, quando & illud in vobis perire non potest quod incensum non doler? *Beda* (cap. 87.) Vel aliter. Capillus de capite discipulorum Domini non peribit: quia non solum fortia facta,

vel

vel dicta sanctorum, sed & tenuissima cogitatio digna mercede donabitur. *Gregorius* 5. Moral. (cap. 14. in antiq. 13. in novis exemp.) Qui autem patientiam in adversis tenet, inde contra adversa omnia fortis efficitur: unde sibi & seipsum vincendo dominatur: unde sequitur: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Quid enim est animas possidere nisi perfecte in omnibus vivere, cunctisque mentis motibus quasi ex arce virtutis dominari? *Gregorius* in hom. (35. in Evang.) Per patientiam igitur animas nostras possidemus, quia dum nobismetipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Idcirco autem possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium, custosque virtutum patientia est. Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi.

(c) *Beda* (cap. 83. in Luc.) Hactenus ea (1) quæ per quadraginta annos, necdum sine adventu, futura erant, dicta sunt; hic ipse finis desolationis quæ à Romano exercitu facta est, Domini verbis exponitur, cum dicitur: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Eusebius*. (a) Desolationem Hierusalem vocat non amplius eam à suis, nec secundum ritum legalem constituit, ita quod nullus expectet post futuram obsidionem aliam innovationem fieri, sicut accidit tempore Regis Persarum, & illustris Antiochii, & iterum tempore Pompeii. *Augustinus* ad Helychium (b) Hæc autem Domini verba ideo Lucas hoc loco commemoravit, ut ostendat tunc factam fuisse abominationem desolationis quæ à Daniele prædicta est, de qua *Matthæus*, & *Marcus* locuti sunt, quando expugnata est Hierusalem. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de regni a propinquatione.) Judæi enim putaverant abominationem desolationis tunc factam, eo quod caput porci in templo jecerunt illudentes Romani Judæicæ ritum observantæ. *Eusebius*. (c) Dominus autem futuram in civitate prævidens famem, monuit discipulos ne in futura obsidione in civitatem confugerent, tamquam ad locum tutum, & à Deo protectum; sed magis inde discederent, & ad montes confugerent: unde sequitur: *Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes. Beda* (cap. 88. in Luc.) Ecclesiastica narrat Historia, cunctos qui in Judæa erant Christianos, imminente Hierosolymorum excidio, communitos à Domino, loco discessisse,

(1) *Al.* omittitur quæ. (2) *Al.* deest primo. (3) *Al.* in medio ejus sunt, discedant. *Beda* (cap. 88.) Sed quando ab exercitu civitate jam circumdata, qui in medio ejus sunt discedent? Nisi forte quod promissum tunc, non ad ipsum tempus obsidionis referatur, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cum se primum miles Romanus per Galliam, vel Samaritæ finem cepit diffundere. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Pro eo autem quod *Matthæus*, & *Marcus* posuerunt, *Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum;* apertius iste subdit: *Et qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Beda* (cap. 88.) Dies autem ultionis hi sunt, dies videlicet dominici sanguinis ultionem petentes. *Augustinus* ad Helychium (ubi supra.) Deinde similiter Lucas profectur sicut & aliuduo: *Va autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus.* Et sic ergo Lucas patet quod poterat esse incertum, scilicet id quod dictum est de abominatione desolationis, non ad sæculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere. *Beda* (cap. 88.) Dicit ergo: *Va prægnantibus, præsertim captivitate, & nutrientibus, sive manantibus, ut quidam interpretantur, quarum vel uteri, vel manus filiorum sarcina prægravata, fugæ necessitatem non minimum impediunt. Theophylactus* (hoc loco.) Quidam vero dicunt, Dominum per hoc significare filiorum esum, quem & *Josephus* narrat. *Chrysostomus*. (d) Deinde prædictorum assignat causam, dicens: *Erit enim præsertim magna super terram, & ira populo huic.* Talia enim mala eos occupaverunt ut nulla deinceps ærumna possit eorum calamitatis adæquare, ut *Josephus* narravit. *Eusebius*. (e) Qualiter scilicet adventibus Romanis, & urbem capientibus, multæ catervæ Judaici populi in ore gladii perire: unde sequitur: *Et cadent in ore gladii.* Sed & plures necati sunt fame. Hæc vero accidebant (2) primo quidem sub Tito, & Vespasiano, post hos autem tempore Hadriani Principis Romanorum, quando natale solum Judæis inaccessibile est factum: unde sequitur: *Et captivi ducentur in omnes gentes.* Totum enim or-

bem

& trans Jordanem habitasse in civitate quadam Pella nomine, donec desolatio Judææ completur. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80. par. à med.) Pro hoc autem *Matthæus*, & *Marcus* dixerunt (Marc. 13.) *Et qui supra tectum est, non descendat in domum;* addit autem: *Nec invocat ut tollat aliquid de domo:* pro quo *Lucas* subdit: *Et qui in medio ejus sunt, discedant. Beda* (cap. 88.) Sed quando ab exercitu civitate jam circumdata, qui in medio ejus sunt discedent? Nisi forte quod promissum tunc, non ad ipsum tempus obsidionis referatur, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cum se primum miles Romanus per Galliam, vel Samaritæ finem cepit diffundere. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Pro eo autem quod *Matthæus*, & *Marcus* posuerunt, *Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum;* apertius iste subdit: *Et qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Beda* (cap. 88.) Dies autem ultionis hi sunt, dies videlicet dominici sanguinis ultionem petentes. *Augustinus* ad Helychium (ubi supra.) Deinde similiter Lucas profectur sicut & aliuduo: *Va autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus.* Et sic ergo Lucas patet quod poterat esse incertum, scilicet id quod dictum est de abominatione desolationis, non ad sæculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere. *Beda* (cap. 88.) Dicit ergo: *Va prægnantibus, præsertim captivitate, & nutrientibus, sive manantibus, ut quidam interpretantur, quarum vel uteri, vel manus filiorum sarcina prægravata, fugæ necessitatem non minimum impediunt. Theophylactus* (hoc loco.) Quidam vero dicunt, Dominum per hoc significare filiorum esum, quem & *Josephus* narrat. *Chrysostomus*. (d) Deinde prædictorum assignat causam, dicens: *Erit enim præsertim magna super terram, & ira populo huic.* Talia enim mala eos occupaverunt ut nulla deinceps ærumna possit eorum calamitatis adæquare, ut *Josephus* narravit. *Eusebius*. (e) Qualiter scilicet adventibus Romanis, & urbem capientibus, multæ catervæ Judaici populi in ore gladii perire: unde sequitur: *Et cadent in ore gladii.* Sed & plures necati sunt fame. Hæc vero accidebant (2) primo quidem sub Tito, & Vespasiano, post hos autem tempore Hadriani Principis Romanorum, quando natale solum Judæis inaccessibile est factum: unde sequitur: *Et captivi ducentur in omnes gentes.* Totum enim or-

bem

(1) *Al.* omittitur quæ. (2) *Al.* deest primo. (3) *Al.* in medio ejus sunt, discedant. *Beda* (cap. 88.) Sed quando ab exercitu civitate jam circumdata, qui in medio ejus sunt discedent? Nisi forte quod promissum tunc, non ad ipsum tempus obsidionis referatur, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cum se primum miles Romanus per Galliam, vel Samaritæ finem cepit diffundere. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Pro eo autem quod *Matthæus*, & *Marcus* posuerunt, *Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum;* apertius iste subdit: *Et qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Beda* (cap. 88.) Dies autem ultionis hi sunt, dies videlicet dominici sanguinis ultionem petentes. *Augustinus* ad Helychium (ubi supra.) Deinde similiter Lucas profectur sicut & aliuduo: *Va autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus.* Et sic ergo Lucas patet quod poterat esse incertum, scilicet id quod dictum est de abominatione desolationis, non ad sæculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere. *Beda* (cap. 88.) Dicit ergo: *Va prægnantibus, præsertim captivitate, & nutrientibus, sive manantibus, ut quidam interpretantur, quarum vel uteri, vel manus filiorum sarcina prægravata, fugæ necessitatem non minimum impediunt. Theophylactus* (hoc loco.) Quidam vero dicunt, Dominum per hoc significare filiorum esum, quem & *Josephus* narrat. *Chrysostomus*. (d) Deinde prædictorum assignat causam, dicens: *Erit enim præsertim magna super terram, & ira populo huic.* Talia enim mala eos occupaverunt ut nulla deinceps ærumna possit eorum calamitatis adæquare, ut *Josephus* narravit. *Eusebius*. (e) Qualiter scilicet adventibus Romanis, & urbem capientibus, multæ catervæ Judaici populi in ore gladii perire: unde sequitur: *Et cadent in ore gladii.* Sed & plures necati sunt fame. Hæc vero accidebant (2) primo quidem sub Tito, & Vespasiano, post hos autem tempore Hadriani Principis Romanorum, quando natale solum Judæis inaccessibile est factum: unde sequitur: *Et captivi ducentur in omnes gentes.* Totum enim or-

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Epist. 80. (c) Ut supra. (d) Adversus vituperatores vitæ monasticæ. (e) In Catena Græcorum PP.

beim Judæi repleverunt; & usque ad fines terræ pervenerunt; & cum eorum terra ab alienigenis inhabitetur, solis ipsi est inaccessibilis facta: unde sequitur: *Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum. Beda.* (cap. 88.) Quæ scilicet Apostolus commemorat dicens Rom. 9. „Cæcitas ex parte facta est in Israel. . . & sic omnis Israel salvus fiet;“ qui cum promissa salute fuerit potius, ad patrium solum rediturus non temere speratur. *Ambrosius* (cap. de signis appro. desol.) Mystice (1) autem abominatio desolationis, adventus Antichristi est, eo quod sacrilegiis infauis mentium interiora contaminet, sedens juxta historiam in templo, ut sibi vendicat divinæ solium potestatis. Juxta interpretationem autem spirituale pulchre inducitur, eo quod in affectibus singulorum vestigium perfidiæ suæ confirmare desideret, (2) ex Scripturis disputans se esse Christum. Tunc appropinquit desolatio, quoniam à vera religione plerique lapsi desissent; tunc erit Domini dies, quoniam sicut primus adventus Domini fuit propter reprimenda peccata, ita & secundus erit propter reprimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labantur. Est & alius Antichristus, idest diabolus, qui Hierusalem, idest animam pacificam, obsidere nititur suæ legis exercitu. Ergo quando in medio templi est diabolus, desolatio abominatio est. Cum autem unicuique laboranti, Christi præsentia spiritualis illuxerit, tollitur iniquus ex medio, & incipit regnare justitia. Est etiam tertius Antichristus, ut *Artorius*, & *Sabellius*, & omnes qui nos prava intentione seducunt. Hæc autem sunt prægnantes quibus vè dicitur, quæ (3) arvinam suæ carnis extendant, & quibus intorum gressus pigrescat animum, & essetæ virtutum, fetæque vitiorum. Sed (4) nec illæ prægnantes condemnationis experies sunt, quæ in honorum actum molimine constitutæ, necdum aliquos suscepti operis desidere processus. Sunt quæ Dei timore concipiunt, sed non omnes pariunt: sunt enim quæ abortivum excludunt. Verbum anequam pariunt. Sunt etiam quæ in utero Christum habeant, sed nondum formaverunt. Ergo quæ parit justitiam, Christum parit. Nos etiam parvulos nostros ablatære properemus, ne nos quasi imperfectorum parentes, aut judicii dies, aut mortis inveniat. Quod ita fiet, si omnia dicta justitiam in corde custodias, nec festivitatis tempus expectet; sed in prima ætate sapientiam sine corruptela corporis tui cito

(1) *Al. desideratur* autem. (2) *Al. & scripturis.* (3) *Al. ad ruinam.* (4) *Al. omittitur* nec. (5) *Al. naminis.* *Ex edit. P. Nicol.* (a) In Catena prædicta. (b) In eadem Catena. (c) Ut supra.

concipias, cito nutriās. In fine autem Judææ omnis à nationibus credituris subjicietur in ore gladii spiritalis, qui est sermo bis ractus. (f) *Beda* (cap. 88. in Luc. circ. med.) Quid impletis nationum temporibus sequatur, ex ordine manifestat, dicens: *Erunt signa in sole, & luna, & stellis. Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de sig. adventus Domini.) Quæ quidem signa secundum *Matthæum* evidenter exprimentur. „Tunc (inquit cap. 24.) sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de celo.“ *Eusebius*. (a) Tunc enim cum vitæ corruptibilis consummatio agetur, & secundum Apostolum species hujus mundi transibit, & novum succedet sæculum, in quo vice sensibilibus luminariis ipse Christus fulgebis, quasi jubar, & Rex novi sæculi; cuius erit tanta (5) luminis virtus, & gloria, ut sol qui nunc radiat, atque luna, & cetera sidera, adventu majoris luminis occultentur. *Chrysostomus*. (b) Sicut enim in hoc sæculo luna, & sidera mox obfuscantur orto sole; sic in gloria Christi apparitione sol obtenebrescet, & luna non dabit proprium jubar, & stellæ cadent de celo, priore spoliate amictu, ut prioris lucis amictu possint. *Eusebius*. (c) Quæ autem evenient orbi post luminarium obtenebrationem, ex quibus fiet angustia gentium, consequenter exprimit, dicens: *Et in terris pressura gentium, præ confusione fontis maris, & fluctum*: ubi videtur docere principium transmutationis universi futurum ex defectu substantiæ humidæ. Hæc enim prima devorata, vel congelata, ut non amplius audiatur sonitus maris, nec contingat arenam fluctus ejus, causa exuberantis fecitatis, cæteræ mundi partes non amplius obtinentes vaporem solitum, emissum ex substantia humida, transmutationem patientur; & sic cum apparitio Salvatoris confutare debeat repugnantia Deo prodigia, exordium fument furoris proemia ex fecitatis, ut nec tempestas, nec fremitus maris ulterius audiatur. Quo facta subsequetur angustia superfluum hominum: unde sequitur: *Arescentibus*, idest tabescentibus, hominibus præ timore, & expectatione, eorum scilicet quæ supervenient universo orbi. Quæ autem tunc ingruant mundo, consequenter ostendit, subdens: *Nam virtutes cælorum movebuntur. Theophylactus* (super *Erunt signa in sole, luna, & stellis.*) Vel aliter. Cum alterabitur superior orbis, & elementa inferiora merito patientur jacturam: unde sequitur: *Et in terris pressura gentium, præ confusione fontis maris, & fluctum*

qua-

quasi dicat: Mare terribiter fremet, & litus maris agitabitur tempestate, ita ut sit populo terræ præstura, idest communis miseria, & tabescent timore, & expectatione malorum irruentium mundo: unde sequitur: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ supervenient universo orbi. Augustinus* ad Helychium (ep. 80. à med.) Sed dices: Confiteri vos pena vestra compellit adesse jam finem, dum impletur quod præannuntiatum est. Nullam enim patiam, nullum locum, nostris temporibus non affligi, aut tribulari certum est. Sed si ista mala quæ nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia jam Dominum esse venturum, quid est quod dicit Apostolus 1. Thess. 5. „Cum dixerint, Pax, & securitas?“ Videamus ergo ne forte melius intelligatur non eo modo impleri quæ prædicta sunt his verbis, sed tunc potius esse ventura, quando sic erit tribulatio universo orbi ut ad Ecclesiam pertineat, quæ universo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam: ipsi enim sunt dicturi, „Pax, & securitas.“ Nunc autem ista mala quæ tamquam summa extremaque creduntur, utriusque regni, Christi scilicet, & diaboli, videmus esse communia: pariter quippe his boni affliguntur, & mali: interque (1) tanta mala adhuc, utque quaque frequentantur luxuriosa convivia, Hoccine est ardescere præ timore, an potius inardescere præ libidine? *Theophylactus* (super *Nam virtutes cælorum movebuntur.*) Non solum autem mortales fluctuabunt cum alterabitur mundus, sed etiam Angeli stupebunt in tam terribilibus mutationibus universi: unde sequitur: *Nam virtutes cælorum movebuntur. Gregorius* in hom. (1. in Evang. super his verbis.) Quid enim virtutes cælorum, nisi Angelos, dominationes, & principatus, & potestates appellat? quæ in adventu districti iudicii, nostris tunc oculis visibilibus apparebunt, ut districte tunc à nobis exigant hoc quod nos modo invisibilis conditor æquanimitè portat. *Eusebius*. (a) Cum etiam Dei Filius sit venturus in gloria, & confutaturus elatum tyrannidem filii peccati, ministrantibus Angelis, cæli fores à sæculo clausæ patebunt, ut spectentur excelsa. *Chrysostomus*. (b) Vel virtutes cælicæ movebuntur, quamvis sibi consuetudine non sint: videntes enim infinitas multitudines condemnari, non intrepide stabunt illic. *Beda* (cap. 88. in Luc.) (2) Unde & in Job dicitur cap. 26. „Columnæ cæli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus.“ Quid ergo faciant tabule, quando tremunt columnæ? Quid vir-

S. Thom. Op. TIX. om.

(1) *Al. tam mala.* (2) *Al. omittitur* Unde. (3) *Al. fide, in ea, item in fide, in ea Nicolai* mea fide. (4) *Al. opposita.* (5) *Al. mutari.* (6) *Al. concius.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) Ad Olympiam epist. 2. (c) Ut supra.

gula deserti patitur, cum cedrus paradysi concutitur? *Eusebius*. (c) Vel virtutes cælorum sunt quæ præsentis sensibilibus partibus universi; quæ quidem tunc movebuntur. Et possibiles statim attingant. Absolvuntur enim in sæculo novo à ministerio quo Deo serviant circa sensibilia corpora secundum corruptionis statum. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Sed ne Dominus, propinquante secundo adventu suo, ea pro magno prædixisse videatur quæ huic mundo etiam ante primum ejus adventum fieri consueverant, & videamur ab eis qui plura in historia gentium, & majora legerant; hæc quæ dicta sunt, melius in Ecclesia existimo intelligi. Ecclesia enim est sol, & luna, & stella, cuius dictum est Cant. 6. „Pulchra ut luna, electa ut sol;“ quæ tunc non apparebit, persecutoribus ultra modum sævientibus. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de sign. adv. Domini.) Plurimis etiam à religione deficientibus, clara fides occurrabitur nube perfidiæ; quia sol cælestis (3) in ea fide minuitur, vel augetur: & sicut mensuris, idest mensum, defectibus, luna, vel terra, (4) opposita, cum fuerit ex regione solis, vanescit; sic & sancta Ecclesia, cum lumini cælesti vitia carnis obsidant, fulgorem divini luminis de Christi radiis non potest (5) mutuari: nam in persecutionibus lucem divini solis plerumque amor vitæ hujus excludit. Cadunt etiam stellæ, idest gloria micantes vitæ, si persecutionis acerbitas convalescat, quæ oportet fieri donec Ecclesiam multitudine cumuletur: sic enim probantur boni, sic produntur inimici. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80. inter med. & fin.) Quod autem dictum est, *Et in terris pressura gentium*, genes voluit intelligi, non quæ in semine Abraham benedicuntur, sed quæ ad sinistram stabunt. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ut sup.) Ergo varii animum æstus ita graves erunt ut delictorum multitudine male (6) conscis furari iudicii metu, sacri nobis rofontis ardeat. Quæmodum autem Dominus expectatur adventus, ut ejus præsentia in toto vel hominis orbe, vel mundi, quæ sit in singulis, cum omnibus affectibus receperint Christum; sic virtutes cælorum in adventu Domini augmentum gratiæ consequentur, & plenitudine divinitatis proprius se infundente movebuntur. Sunt etiam virtutes cælorum, quæ enarrant gloriam Dei, quæ plenioris Christi infusione movebuntur, ut videam Christum. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Vel virtutes cælorum movebuntur: quia impiis persequen-

E 4

quentibus, quidam fideles fortissimi turbabuntur.

Sequitur: (1) *Et tunc videbunt Filium hominis, Theophylactus.* Tam fideles, quam infideles radiabit enim amplius sole tam ipse quam crux ejus: unde ab omnibus cognoscetur. *Augustinus* (ad Hefychium ep. 80.) Quod autem dicit, *Venientem in nube*, duobus modis accipi potest: sive in Ecclesia sua tamquam in nube venientem, sicut nunc venire non cessat; sed ideo tunc cum potestate magna, & majestate, quia major majestas, & potestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta persecutione vincantur: sive in corpore suo, in quo sedet ad dexteram Patris, merito creditendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus, quoniam sic veniet sicut abijt; nubes autem suscepit eum, ab oculis eorum: *Act. 1. Chrysostomus.* (a) Semper enim Deus in nube apparet, secundum illud *Psalm. 117.* Nubes, & caligo in circuitu ejus: unde & Filius hominis in nubibus veniet, ut Deus, & Dominus, non latenter, sed in gloria digna Deo: & ideo subdit: *Cum potestate magna, & majestate.* *Cyrillus.* (b) Intelligendum est similiter magna. Primum enim apparitionem profecutus est cum infirmitate, & humilitate nostra; sed secundam celebrabit cum propria potestate, & magna majestate. *Gregorius* in homil. (1. in Evang.) In potestate enim, & majestate visuri sumus quem in humilitate postquam audire noluerunt; ut virtutem ejus tanto tunc districtius sentiant, (2) quanto cervicem cordis ad ejus patientiam non inclinant.

(g) *Gregorius* in hom. (in Evang.) Quia pramissa contra reprobos dicta sunt, mox ad electorum consolationem verba vertuntur: nam subditur: *His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra;* ac si dicat: Cum plagae mundi crebrescunt, levate capita, id est exhilarate corda: quia dum finitur mundus, cujus amici non estis, prope fit redemptio quam quaesistis. In Scriptura enim sacra saepe caput pro mente ponitur: quia sicut capite reguntur membra, ita cogitationes mente disponuntur. Capita itaque levare, est mentes nostras ad gaudia (3) patriae caelestis erigere. *Eusebius.* (c) Vel aliter. Transactis corporalibus, aderunt intelligibilia & caelestia, scilicet regnum saeculi non amplius transitarum; & tunc dignis salubria promissa tribuentur: unde dicitur: *His autem fieri incipientibus*

(1) *Al.* sequitur enim. (2) *P. Nicolai* legit quanto nunc. (3) *Al.* patris. (4) *Al.* omittitur in.

EX EDIT. P. NICOLAI. (a) In Cat. Græc. P. (b) In eadem Cat. Græc. (c) Ut supra. (d) Ibid.

ibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Acceptis enim Dei promissis, quae speramus, erigemur, qui ante curvi fuimus, & elevabimus capita nostra, humiliati quondam, eo quod redemptio nostra quam sperabamus, adierit, illa scilicet quam tota creatura expectat. *Theophylactus* (super *Appropinquat redemptio vestra.*) Id est, perfecta libertas corporis, & animæ. Sicut enim primus adventus Domini fuit ad reformationem animarum nostrarum, sic secundus ad reformationem corporum celebrabitur. *Eusebius.* (d) Dicit autem hæc ad discipulos suos, non tamquam ad eos qui durare deberent in vita ista usque ad terminum mundi; sed quasi uno corpore existente ipsis, & nobis, & posteris usque ad consumptionem mundi credituris in Christum. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Quod autem calcarum mundus, acque despicere debeat, provida comparatione manifestat cum subdit: *Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producant ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas: ita & vos, cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei;* quasi dicat: Sicut ex fructu arboris vicina aestas agnoscitur, ita ex rariâ mundi prope cognoscitur esse regnum Dei. Ex hoc ostenditur quia fructus mundi ruina est.

Ad hoc enim germinat, ut quemcumque germinæ aluit, cladibus consummat. Bene autem regnum Dei aestati comparatur, quia tunc majoris nostri nebulae transeunt, & vitæ dies æterni solis claritate fulgescunt. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. ut supra.) *Matthæus* autem de sola dixit ficulnea, hic de arboribus omnibus. Duplicem autem habet figuram ficulnea, vel cum dura miscantur, vel cum peccata luxuriant. Sive ergo cum fructus (4) in omnibus virescit arboribus, & ficulnea secunda jam floret; id est, cum omnis lingua constitetur Deo, contentente etiam populo Judæorum, sperate Domini debemus adventum, quo tamquam temporibus æstivis resurrectionis fructus metentur: sive cum levem, fragilemque jactantiam, tamquam folia synagogæ, homo iniquitatis induerit, conficere debemus appropinquare iudicium: nam remunerare fidem Dominus, & delinquendi finem afferre festinat. *Augustinus* ad Hefychium (epist. 80.) Cum autem dicit, *Cum videritis hæc fieri,* quæ intelligere poterimus nisi ea quæ supra memorata sunt? In his autem est quod ait: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem.* Proinde cum hoc visum fuerit, non jam erit regnum Dei, sed pro-

prope erit. An dicendum est, non omnia quæ supra commemorata sunt, esse intelligenda, ubi ait, *Cum videritis hæc fieri,* sed aliqua eorum, hoc scilicet excepto quod dictum est, *Et tunc videbunt Filium hominis?* Sed *Matthæus* aperuit, nullis exceptis esse accipiendum, dicens cap. 24. Ita & vos cum videritis hæc omnia: inter quæ est quod videbitur. Filius hominis veniens, ut intelligatur de adventu quo nunc venit in membris suis tamquam in nubibus, vel in Ecclesia tamquam in nube magna. *Titus.* Vel aliter. Dicit, *Prope est regnum Dei:* quia dum hæc fiunt, nondum ultimus finis rerum eveniet, sed jam in finem (1) tendent: nam & ipse adventus Domini eliminans omnium principatum, & potestatem præparat regno Dei.

Eusebius. (a) Sicut enim in hac vita sol hieme recedente, ac succedente vere, radii calidum mittens fovet, ac vivificat humi condita semina, (2) exuentia priscam figuram, pullulari autem nova varium viorem habentia; sic & gloriosus Unigeniti Dei adventus vivificativis radiis illustrans novum sæculum, dudum condita per totum mundum semina, scilicet dormientes in pulvere terræ, potioribus corporibus quam prius producit in lucem, ac confutata morte regnabit deinceps vita sacculi novi. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Omnia autem prædicta sub magna certitudine confirmantur, cum subditur: *Amen dico vobis, quia non præterit generatio hæc, donec omnia fiant.* *Beda.* (super illud, *Non præterit generatio,*) Mulum commendat quod ita præntiunt. Et, si dicere fas est, juratio ejus est quod dicit, *Amen dico vobis;* aut quippe interpretatur verum. Igitur veritas dicit, Verum dico vobis; quod si non diceret, mentiri omnino non posset. Generationem autem, aut omne genus humanum dicit, aut specialiter Judæorum. *Eusebius.* (b) Vel generationem dicit novam generationem Ecclesie sanctæ suæ, ostendens duraturum populum fidelium usque ad id tempus quo visurus sit omnia, & eventus verborum Salvatoris oculis apprehendet. *Theophylactus* (hoc loco.) Quia enim turbationes, & bella, & alterationes tam elementorum quam ceterarum rerum futuram esse prædixerat, ne quis suspicaretur quod & ipsa christianitas peritura foret, subjungit: *Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt;* quasi dicat: Et si cuncta commoveantur, fides tamen mea non deficiet: ex quo innuit Ecclesiam præferri toti creaturæ: (3) sed creatura patietur alterationem; fidelium vero Ecclesia, & sermones Evangelii perman-

bunt. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Vel aliter. *Cælum, & terra transibunt.* &c. quasi dicat: Omne quod apud nos durabile est, sine mutatione durabile ad æternitatem non est; & omne quod apud me transire cernitur, fixum, & sine transitu tenetur: quia sine mutabilitate manentes scientias exprimit sermo meus, qui transit. *Beda.* (cap. 39. super illud, *Cælum, & terra transibunt.*) Cælum autem quod transibit, non æthereum, sive sidereum, sive æreum, à quo aves cæli nominantur, intelligere debemus. Si autem terra transibit, quomodo Ecclesiastes dicit cap. 1. Terra in æternum fiat? Sed aperta ratione cælum, & terra per eam quam nunc habent, imaginem transeunt, attamen per essentialiam sine fine subsistunt.

(h) *Theophylactus* (super *Attendite vobis, ne graventur corda.*) Posuit supra Dominus terribilia, & sensibilia malorum indicia quæ occupabunt peccatores; sed contra hæc mala remedium est cautela, & oratio: unde dicitur: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate.* *Basilii* (in sermone super *Attende tibi.*) Singulorum animalium à conditore omnium Deo habet intrinsicæ causas facientes ad tutelam consistentiæ propriæ: propter quod & Christus nobis dedit hanc monitionem, ut quæ illis à natura, hæc nobis auxilio rationis, & cautela contingant: fugientibus quidem peccatum, ut irrationabilia fugiunt mortifera pabula, inquentibus vero justitiam, sicut illa herbas nutritivas requirunt; & ideo dicit, *Attendite vobis,* ut scilicet discernere possitis à salubri nocivum. Sed omniam dupliciter contingit attendere, hinc quidem corporis oculis, illinc vero per intellectivam virtutem, oculus corporis virtutem non attingit: restat igitur dictum esse de opere intellectus, *Attendite;* hoc est, utriusque circumspicite vos, pervigil habentes ad vestram custodiam animæ lumen. Neque autem dixit: *Attendite vestris,* aut eis quæ circa vos sunt, sed *vobis:* vos enim estis intellectus, & anima; vestrum autem corpus est sensus; circa vos autem opes, artes, & reliqua vitæ suppellex; quibus non monet attendendum, sed animæ, cuius præcipua cura habenda. Eadem vero admonitio agrotantes sanat, & sanos perficit; servatores præsentium, & provisos futurorum; non alienorum censores, sed suorum scrutatores; non dimittentem intellectum servum fieri passionum, sed irrationale animæ subijcientes rationali. Cur autem sit attendendum, subjungit dicens: *Ne forte graventur corda vestra in*

(1) *Al.* tenditur. (2) *Al.* exuentia. (3) *Forte* siquidem.

EX EDIT. P. NICOLAI. (a) Ubi supra. (b) Ibidem.

crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. Titus. Quasi dicat: Cavete ne lumina mentis vestra graventur: cura namque præsentis vitæ, & crapula, & ebrietas fugant prudentiam, quassant fidem, operantur naufragia. *Basilii.* (2) Est autem ebrietas nimis usus vini, crapula vero anxietas, & nausea quæ est in ebrietate, à mortione capitis Græco vocabulo dicta. Sicut igitur cibus (1) ne esuriamus, sic & potibus ne sitim pariamur, utendum est, vitando diligentius lapsum. Fallax enim est vini ingestio. Anima autem vino libera prudentissima erit, & optima: sed humectata vini vaporibus quasi quadam nube velatur. (b) Curiositas autem huius vitæ quamvis nihil inhibitorum continere videatur, si tamen ad cultum divinum non coadjuvet, vitanda est: & quare hoc dixerit, ostendit subdicens: *Et superveniat in vos repentina dies illa.* *Theophylactus* (hoc loco.) Non enim cum deliberatione veniet dies illa, sed ex improviso, & furim capiens: tamquam laqueus non caventes: sed sequitur: *Tamquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ.* Quod diligentius discuti potest. Capiet enim dies illa sedentes in superficie terræ quasi impræmeditatos, & inertos. Quotquot vero sunt solertes, & agiles ad bonum, non sedentes, & otiantes in terrenis; sed surgentes ab eis, sibi dicentes: Surge, vade, quoniam non est hic tibi requies: talibus non est illa dies ut laqueus, (2) in discrimen, sed ut dies festus. *Eusebius.* (c) Prædicta igitur docuit esse attendenda ad cavendam gravedinem inde provenientem: unde sequitur: *Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt.* *Theophylactus.* Scilicet famem, pestem, & cetera huiusmodi, quæ temporaliter electis, & aliis imminet, & ea quæ postmodum (3) accidunt reis perenniter: illa enim aliter cavere non possumus nisi per vigilias, & orationes. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc intelligitur illa fuga quam Matthæus commemorat, quæ non debet fieri in hieme, vel sabbato. Ad hiemem pertinent curæ huius vitæ, quæ tristes sunt velut hiems; ad sabbatum vero crapula, & ebrietas, quæ carnali lætitia, luxuriaque cor submergit atque obruit; quod malum sabbati nomine significatur, quia illo die Judæi deliciis affluunt, dum spirituale sabbatum ignorant. *Theophylactus.* Et quia Christianum decet non solum fugere mala,

(1) *Al.* ut de, item ut tantum. (2) *Al.* & discrimen. (3) *Al.* accidunt eis perenniter: illa enim aliter capere non possumus &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Clemens* Alexandrinus Lib. 2. *Pædagog.* cap. 2. (b) *Basilii* in *Regulis brevioribus* ad interrog. 88. Hæc appendix cum præcedenti uno tenore dabatur sub nomine *Basilii.* (c) In *Catena Græcorum PP.*

sed etiam nisi ad gloriam assequendam, subdit: *Et stare ante Filium hominis:* hæc est enim angelica gloria stare ante Filium hominis Deum nostrum, & faciem ejus jugiter comerere. *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Et certe si quis sapiens medicus præciperet attendere à succo alicujus herbe, ne repentinus interitus superveniat, magno studio medici mandata servaremus; nunc autem Salvatore admonente ebrietatem, & crapulam, & curas sæculi esse cavendas, his sauciari, & consumi non timent: quia fidem quam medici dictis præbent, Domini verbis præbere contemnunt.

(i) *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Quæ verbis præceperat Dominus, suis confirmat exemplis: nam qui nos ante iudicis adventum, & incertum singulorum exitum, ad vigilandum hortatus est, & orandum, & ipse, imminente tempore passionis suæ, doctrinæ, vigiliis, & precibus instat: unde dicitur: *Erant autem diebus docens in templo:* in quo suo exemplo insinuat hoc esse digne Deo vigilare, vel dicto, vel factis proximis viam veritatis ostendere. *Cyrius.* Quæ autem erant quæ docebat nisi transcendente cultum legis? Instabat enim tempus quo debebat umbra in veritatem transformari. *Theophylactus* (paulo ante fin. *Commen.* in 21. cap. *Lucæ.*) Tacuerunt autem Evangelistæ pleraque documentorum Christi, qui, cum per triduum fere prædicaverit, documenta ejus quæ conscripserunt, dicit aliquis vix ad unius diei sermonem sufficere. Ex pluribus ergo pauca describentes, dederunt nobis quemdam gustum dulcedinis doctrinæ ipsius. Ostendit autem nobis Dominus quod oporteat nocte, & quiete alloqui Deum, & in die prodesse hominibus; & colligere quidem in nocte, distribuere vero collecta in die: unde subditur, *Noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti;* non quasi opus habens oratione, sed ad exemplum dandum hoc egit. *Cyrius.* Quia vero eloquium ejus in potestate erat, & potestative transferebat in spirituale cultum quæ per Moysen, & Prophetas tradita fuerant in figuris, populus eum avidius audiebat: unde sequitur: *Et omnis populus manebat, id est mane venire accelerabat, ad eum in templo, audire eum.* Populo autem ante lucanum venienti ad eum, congruum erat dicere *Palm. 62.* „Deus Deus, meus, ad te de luce vigilo.“ *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Mystice autem & nos cum inter prof-

pera sobrie, & pie, & juste conversamus, diebus in templo docemus, quia formam boni operis fidelibus (1) præbemus; noctibus vero in monte Oliveti moramur, quia in tenebris angustiarum spiritali consolatione respiramus: & ad nos quoque populus maneat, cum vel difficultis operibus tenebratur, vel cunctis nebulis pressurarum nos imitatur.

(1) *Al.* præventos.

CAPUT XXII.

(a) **A**ppropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha; & quærebant principes sacerdotum, & scribæ quomodo Jesum interficerent; timebant vero plebem.

(b) Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Scharioth, unum de duodecim; & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondidit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.

(c) Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, & Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt, Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat; & dicitis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt pascha.

(d) Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo; & ait illis: Desidero desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos: dico enim vobis, quod non bibam de generatione vris, donec regnum Dei veniat.

(e) Et accepto panem gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

(f) Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem Filius hominis, secundum quod diffinitum est, vadit; verumtamen vix homini illi per quem traderet. Et ipsi cœperunt querere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset.

(g) Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.

(h) Vos autem estis qui permanistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedetis super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.

(i) Ait autem Dominus Simoni: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu alquando conversus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneget nosse me.

(k) Et dixit eis: Quando misi vos sine sacco, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacco, tollat similiter & peram; & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est: etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est.

(l) Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem olivarum. Secuti sunt autem illi & discipuli. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis